

YANGI USUL MAKTABLARINING OCHILISHI VA FAOLIYATI\

Qo`ziboyev Behruz Bahodir o`g`li

(Toshkent davlat transport universiteti talabasi)

Annotatsiya: *Siz ushbu maqolada jadidlar asos solgan Yangi usul maktablari haqida va ushbu maktablarni ochishga aslida nimalar jadidlarga turtki bo`lganligi, shu bilan birgalikda Yangi usul maktablarida olib borilgan ta`lim metodikasi va hozirgi zamonaviy maktablarni ushbu maktablarga bog`liqligi haqida so`z boradi.*

Kalit so`zlar: *Yangi usul maktablari, savodxonlik, xatsavod, rustuzem maktablari, diniy fanlar, dunyoviy fanlar.*

Аннотация: *В этой статье вы расскажете о школах Нового метода, основанных джадидами, и о том, что на самом деле побудило джадидов открыть эти школы, а также о методике обучения, реализуемой в школах Нового метода, и о зависимости современных школ от этих школ.*

Ключевые слова: *Новометодные школы, грамотность, хацавод, рустуземские школы, религиозные науки, светские науки.*

Annotation: *In this article, you will talk about the New Method schools founded by the Jadids and what actually motivated the Jadids to open these schools, along with the educational methodology carried out in the New Method schools and the dependence of modern schools on these schools.*

Keywords: *New method schools, literacy, Khatsavod, Rustuzem schools, religious sciences, secular sciences.*

Yangi usul maktablari musulmon maktablarining ta`lim usuli bo`lib bolalarga ona tilida xatsavod o`rgatgan va yangilik g`oyalarini ilgari surgan ta`lim muassasalari hisoblanadi. Birinchi bor Qrimda 1884-yil ma`rifatparvar Ismoilbek Gasprinskiy tomonidan tashkil etilgan. 20-asr boshlarida Turkistonda tijorat va sanoatning rivojlanishi bu sohalarni boshqara oladigan shaxslarni yetishtirish ehtiyojini tug`dirdi. Ko`p asrlik maktabxonalar yoshlarga zarur dunyoviy bilim va ko`nikma bermas edi. Shuning uchun yangi usulda ta`lim beradigan maktablar ochila boshladi. 1893-yil Buxoro amiri Abdulahadxon ruxsati va Mo`minxo`ja Vobkendiy va g`ijduvonlik Domla Fozil sa`yharakati bilan dastlabki yangi usul maktabi ochildi. 1898-yil Qo`qonda Salohiddin domla va Samarqanddagi paxta zavodi huzurida tatar muallimlari tomonidan ochilgan. 1900-yildan boshlab Toshkentda jadidchilik harakatining yirik namoyandasi Munavvarqori Abdurashidxonov, Samarqandda Abduqodir Shukuriy tashkil qilgan Yangi usul maktablari o`z faoliyatini boshlagan. Bunday maktablar Andijon va Namanganda, Xiva xonligida ham ochilgan. 1908-yil Buxoroda Burhonov tomonidan tashkil etilgan boshqa yangi usul maktabi ko`p o`tmay yopib qo`yilgan. Yangi usul maktablarida maktabxonadagi yakka o`qitish usulidan sinfda dars berish usuliga o`tildi, sinflarda geografiya xaritalari, globus va boshqalar

ko'rgazmali qo'llanmalar paydo bo'ldi. Maktablar asosan 1-4sinfdan iborat boshlang'ich maktablar bo'lgan. 1913-yildan ayrim joylarda 2 bosqichli tizim joriy qilina boshlandi. Bu tizimdagi maktablar na'muna maktablari deb atalib, ularning 1-bosqichi boshlang'ich sinflar, 2-bosqichi yuqori sinflar deyilgan. Yangi usul maktablari uchun maxsus binolar qurilmagan. Ular xususiy bo'lib, ko'p hollarda maktab uchun muallimning o'z uyidan yoki biron bo'sh turar joy binolaridan foydalanilgan. Chor hukumati amaldorlari bunday maktablar milliy madaniyatning o'sishiga yordam berishidan cho'chib, podsho hokimiyati uchun xatarli deb hisobladilar. Shuning uchun ularning faoliyatiga xalaqit berish maqsadida ko'plab to'siqlarni amalga oshirdi. Xususan, 1911-yilda mahalliy millat maktablarida o'quvchilar qaysi millatdan bo'lsa, muallimlar ham shu millatdan bo'lishlari lozim degan qaror qabul qilindi. Shu qaror asosida tatar muallimlari ishdan bo'shatilib, bir necha o'nlab Yangi usul maktablari yopib qo'yildi. Yangi usul maktablarining biron joyda rasmiy tasdiqlangan yagona o'quv rejasi, dasturi bo'lmagan. Daralar muayyan maktab rahbari va muallimlari tomonidan tuzilgan o'quv rejasi va darsliklar asosida olib borilgan. Yangi usul maktablarida dunyoviy fanlar bilan bir qatorda diniy daralar ham o'qitilgan. Alifbe kitobi bilan "Alifboyi Qur'oniy" ham o'rgatila boshlangan. Dunyoviy fanlardan fizika, kimyo, geometriya, arifmetika, geografiya, ayrim maktablarda 4-sinf dan rus tili ham o'qitilgan. Rus tilidan imtihonlar Toshkentdagi 2 bosqichli rustuzem maktabida o'tkazilgan va o'quvchilar bilimi 5 balli tizim asosida baholangan. Yangi usul maktablarida yuqori sinflar uchun fizika, kimyo, geometriya kabi o'quv fanlaridan o'zbek tilida darslik, o'quv qo'llanmalari bo'lmagan. Muallimlar bu fanlar bo'yicha tatar, turk tillarida nashr qilingan qo'llanmalardan foydalanishga majbur bo'lganlar. Ayrim muallimlar o'zlari darsliklar yozib, shu asosda ta'lim berganlar.

Yangi usul maktablariga hukumat tomonidan hech qanday yordam ko'rsatilmagan. Maktablar bolalarning ota-onalaridan har oyda olinadigan mablag' hisobiga ishlagan, muallimlarga ham shu hisobdan maosh to'langan. Yangi usul maktablarida may oyida ota-onalar va mehmonlar ishtirokida imtihonlar o'tkazilgan. Imtihonda bolalar Qur'on suralarini yod aytishni, o'zbek tilidan o'qish va yozishni, hisobdan 4 amalni o'rganganliklarini namoyish qilganlar. Yangi usul maktablari zamonaviy o'zbek milliy maktablarining ilk bosqichi bo'lgan. 1918-yilgacha O'zbekiston hududida 104ta Yangi usul maktablari bo'lib, ularda mingdan ortiq bola o'qigan. Yangi usul maktablari 1918-yildan davlat maktablariga aylantirilib, xalq maktablari nomini olgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nazarov. O'zbek falsafasi. –T., 2003.
2. Tulak. XX asr o'zbek adabiyoti. –Andijon, 1993.

3. Qosimov. Milliy uyg'onish: Jasorat, ma'rifat, fidoiylilik. –T., Ma'naviyat, 2002.
4. Sh.G'affarov. Istibdod davrida Turkistondagi ta'lim tizimi. – Samarqand.: SamDU nashr, 200.
5. Tog'aeV. va boshqalar. Darsda jadidchilik va uning mohiyatini o'rganish.// "Xalq ta'limi", 1993, 1-son.
6. Jadidchilik: islohot, yangilanish, mustaqillik va taraqqiyot uchun kurash. – T.: Universitet, 1999.